

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-188>

УДК 793.3:821.161.2Кот7Енеїда.08]:39(=161.2)-042.2

Яковлев І.С., Луцько П.Є.

Львівський національний університет імені Івана Франка

УКРАЇНСЬКІ ОЗНАКИ У ТАНЦЮВАЛЬНІЙ ВИСТАВІ «ЕНЕЇДА» ТА В ОДНОЙМЕННІЙ ПОЕМІ І. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Анотація. В умовах геополітичних змін, зміни суспільної думки набувається більш активні вимоги процесу самопізнання української нації, усвідомлення своїх корінь у формуванні власної національної культури. Саме тому постановка танцювальної вистави «Енеїда» була дуже актуальною для сучасних українців. Поема «Енеїда» автора І. Котляревського є без перебільшень одним з найвеличчішим надбанням для українського народу, культури та історії. Будучи носієм нескінчених можливостей для аналізу, дослідження, вивчення української культури – поема не втрачає своєї популярності навіть у XXI сторіччі. Засобами гумору, Котляревський зміг змалювати героїзм і силу українського козацтва, його побратимство, велику жагу народу до волі. Пошук українських національних ознак може бути нескінченим, тому що поема «Енеїда» насичена багатьма різними описами, діями, рисами характеру, українським побутом, що дає можливість, без перебільшень, вважати її поетичною енциклопедією української етнографії та культури. В статті здійснений аналіз та порівняння деяких українських національних ознак танцювальної вистави «Енеїда» та однойменної поеми І. Котляревського.

Ключові слова: Котляревський, козак, Енеїда, культура, Еней, національні, ознаки.

Yakovlev Illia, Luno Petro

Ivan Franko National University of Lviv

UKRAINIAN SIGNS IN THE ENEIDA DANCING PERFORMANCE AND IN THE SIMILAR POEM BY I. KOTLYAREVSKY

Summary. In the conditions of revival of the Ukrainian nation and the state, a timely spiritual need is to acquaint the society with the history of our culture, with the specifics of life of the Ukrainian people, with its traditions and history. All this gives us the opportunity to properly understand and be able to explain the phenomenon of culture, its role in human life, to know the forms and types of culture and its major achievements in the development of the leading countries of the world, as well as to know the history of national culture, its place in the system of world civilization. In the conditions of geopolitical changes, changes in public opinion, a more active demand of the process of self-knowledge of the Ukrainian nation, awareness of its roots in the formation of its own national culture, becomes more active. In this regard, it is necessary to broaden the boundaries of ideas about the origins of Ukrainian culture within the socio-cultural phenomenon and to complement the theory of development of Ukrainian nationality. That is why the production of the Aeneid dance performance was very relevant for modern Ukrainians. The poem "Aeneid" by I. Kotlyarevsky is without exaggeration one of the greatest treasures for the Ukrainian people, culture and history. Being a bearer of endless possibilities for analysis, research, study of Ukrainian culture - the poem does not lose its popularity even in the 21st century. Jokingly, the author seemed to have looked into the future, enlightened the modern (the second half of the eighteenth century) and described the past of Ukraine. By means of humor, Kotlyarevsky was able to portray the heroism and power of the Ukrainian Cossacks, his brotherhood, and his great thirst for freedom. The author deals with a number of socially important political issues for the people: protection of the homeland, social inequality, honor of the family, civic duty, friendship, upbringing of children and more. The search for Ukrainian national features can be endless, because the poem "Aeneid" is saturated with many different descriptions, actions, character traits, Ukrainian way of life, which makes it possible, without exaggeration, to consider it a poetic encyclopedia of Ukrainian ethnography and culture. The analysis and comparison of some Ukrainian national traits in Aeneid's dance performance and I. Kotlyarevsky's poem of the same name is the main task of this article.

Keywords: Kotlyarevsky, Cossack, Aeneid, culture, Aeneas, national, features.

Постановка проблеми. Пізнання та вивчення української культурної, літературної та фольклорної спадщини дає змогу створювати нові та вдосконалювати вже існуючі мистецькі взірці, що є надбанням культури українського народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стаття базується на аналізі танцювальної вистави «Енеїда» та однойменної поеми І. Котляревського. Також проаналізовані інтернет-ресурси, які включають в себе інформацію стосовно творчої постаті письменника, історії української культури та характерних рис української національності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Український фольклор та колорит, надихав багатьох на дослідження та вивчення української національності, проте

ніхто не ставив на сцені українську, драматичну танцювальну виставу та не проводив порівняльного аналізу українських національних ознак у танцювальній виставі та літературному творі, тому метою даної статті є дослідження та аналіз українських національних ознак у танцювальній виставі «Енеїда» та однойменній поемі.

Формулювання цілей статті: донести до наукової спільноти важливість популяції та відображення української національності в сценічному виконанні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожен народ є унікальним за своїм походженням. У кожного свої обряди, звичаї, моральні та духовні устої. Для того щоб трішки доторкнутись душі того чи іншого народу, зрозуміти, що люди пережили для сучасного ста-

новлення, що його загартувало, що сформува-ло в ньому особистість, що саме стало тригером формування особливої ознаки даного народу, вистачити прочитати лише декілька книг видатних митців відповідної нації. Саме заглиблення в історію становлення «української волелюбності» дає краще розуміння при виокремленні національних ознак, адже Воля – це те чого прагнув наш народ, це те, що любив наш народ, але за тих чи інших обставин, цю волю забирали інші. Але оптимізму, сили духу та відважності в народі не забрати. В пісні народжуємось, в пісні живемо, в пісні помираємо.

Наприкінці XVIII ст. в Європі розпочав сильне поширення новий напрям в українській літературі й культурі, люди проявляють інтерес до всього народного, національного, особливо до всього давнього. Усюди розпочалося дослідження свого минулого, зацікавлення до рідної, народної мови та народних пісень. Ця літературна «мода» дійшла й до Сходу, до Росії. Під цим впливом й тут розпочалась активна доба відродження національності. В українську літературу цей період приніс дуже швидкий ріст популярності саме національної літератури [1, с. 42]. Першопрохідцем у даному напрямку був Іван Котляревський.

І. Котляревський – український поет, основоположник сучасної української літератури, драматург, громадський діяч. Творчість поета має одне з основних значень в історії становлення національності та нової української літературної мови. Був започаткований повністю новий етап відродження, популярності та використання літературної української мови [7, с. 101]. Його поема «Енеїда», п'єси «Москаль-чарівник», «Наталка Полтавка», основою їх написання було живе усне мовлення народу, і все це за умови занепаду будь-яких різновидів української писемної мови [5, с. 20]. Яскравим феноменом історії українського народу є українське національне відродження 20-х років XX ст., яке призвело до стрімкого розвитку та вдалому засвоєнню основних національних рис. Його коріння відходять у досить нетривалий, проте дуже важливий період поновлення української державності та національності 1917–1920 рр. За цієї доби був зроблений дуже сильний поштовх народному піднесенню, що його поширення не змогла зупинити ні конфлікти всередині держави, ні тиск зі сторони влади, ні масове переселення української еліти [6, с. 89].

За період українського відродження було охоплено різні напрямки життя, такі як: освіта, наука, література та мистецтво.

Танець, це такий особливий вид мистецтва, який може влучно продемонструвати сказане або написане. Ф. Бернгард ще у минулому столітті зауважив, що краще один раз побачити, ніж сто раз почути [8, с. 534]. Заручившись натхненням цього вислову, у мене не залишилось жодних сумнівів, щодо вибору твору для моєї танцювальної постановки. За всі часи, за всі віки найактуальнішим твором мистецтва пізнання нашого народу є поема «Енеїда» І. Котляревського. Це був перший літературний твір, що написаний українською народною мовою [5, с. 22]. Взавши за основу поему «Енеїда» І. Котляревського, відкрився безмежний простір для реалізації всіх постановчих ідей. В даній статті здійснено по-

рівняльний аналіз відображення деяких українських національних ознак, які були використані в танцювальній постановці та в оригінальному творі І. Котляревського «Енеїда».

І. Котляревський писав Енеїду за сюжетом однойменної поеми римського поета Вергілія. У першому творі поет розказує про мандрівки троянців, що припливають по наказу богів до латинських земель, проте Котляревський зміг за допомогою свого надзвичайного таланту, створити оригінальний твір з дотриманням усіх традицій давньо-українського бурлеску, додавши до цього новий національний зміст: троянців подаються українськими козаками, боги Олімпу – як справжнє українське панство; а в усіх реаліях твору прослідковується життя українського суспільства у період XVIII ст., як раз після занепаду української «Трої» [3, с. 12].

Троянці – це уособлення українців з усіма їх традиціями та звичаями, бувають на вечорницях і досвітках, ходять у гості з хлібом-сіллю; б'ються за правилами козацького штурхобочного бою, беруть участь у поминках, весіллях, рідинах. Разом з цим висвітлюється проблема пияцтва, надмірним споживанням їжі, зажерливості та пихатства:

«Поклали шальовки соснові,
Кругом наставили мисок;
І страву всякую, без мови,
В голодний пхали все куток.
Тут з салом галушки лигали,
Лемішку і куліш глтали
І брагу кухликом тягли;
Та і горілочку хлистали, –
Насилу із-за столу встали
І спати послі всі лягли» [4, с. 34].

Народ теж не далеко втік, коли бачить гулянку за яку не потрібно нічого платити, то гуляє до «поросячого вереску»:

«Щодень було у них похмілля,
Пилась горілка, як вода;
Щодень бенькети, мов весілля» [4, с. 40].

В танцювальній виставі «Енеїда» на початку другого епізоду, після флеш-картинок відбувається гучне гуляння. Еней, будучи на чолі столу, запрошує всіх до святкування, та й сам залюбки випиває не один келих. Свято продовжується іграми, танцями та піснями. Також в останньому епізоді вистави, під час весілля, коли Еней та Лавінія запрошують всіх до столу, простий люд з величезним задоволенням починає їсти, пити та веселитися [2].

Герої твору, як істинні українці грають на бандурі, сопілці, скрипці, кобзі – традиційних в Україні музичних інструментах; співають пісні про козаків; танцюють горлицю, санжарівку.

«Бандура горлиці бриньчала,
Сопілка зуба затинала,
А дудка грала по балках;
Санжарівки на скрипці грали,
Кругом дівчата танцювали

В дробушках, в чоботах, в свитках» [4, с. 47].

У танцювальній виставі «Енеїда», яка створювалась за мотивами однойменної поеми І. Котляревського, також є посилення до таких українських ознак, як гра на сопілці. В епізоді № 10, прибуття на латинську землю, троянці по приїзду починають перш за все з гри на сопіл-

ці. Діставши інструмент та загравши енергійну музику, всі інші троянці жваво починають розвантажувати всі речі з корабля, обов'язково не забувши про велику бочку алкоголю [2].

Іван Котляревський розказує про низку танців та хороводів, але особливо яскраво він описує танець Енея та Гандзі. Читаючи, наскільки яскраво та чітко автор змальовує танець, можна робити висновки і про вбрання, особливості та навіть про характер виконання окремих рухів.

Ось так описує танцювальну сцену автор:

«Еней і сам так розходився
Як на аркані жеребець,
Що трохи не увередився,
Пішов з Гандзею в танець.
В обох підковки забряжчали,
Жижки од танців задріжали
Вистрибовавши гоцака.

Еней матню в кулак прибравши
І не до соли примовлявши,

Садив крутеню гайдука» [4, с. 94].

Під час постановки танцювальної вистави, не можна було проігнорувати використання українських народних танців. В останньому епізоді вистави, під час весілля Енея та Лавінії, фінальним був український народний танець Гопак у виконанні всіх учасників епізоду, побудований за всіма танцювальними канонами, з використанням багатьох віртуозних елементів: стрибків, обертасів та присядок [2].

Чітко висвітлюються одвічні проблеми народу, що висвітлює нас не в найкращому вигляді, підлабузництво, здирство, сватівство та хабарництво. Якщо людина не подобається іншим світобаченням, не є одним з «правильних думки» опонента, в даному випадку Юнона по відношенню до Енея, то тут всі методи найкращі:

«Побачивши Юнона з неба,
Що пан Еней не поромах;
А те шепнула сука Геба...
Юнону взяв великий жах!
Взяла спідницю і шнурівку,
І хліба з сіллю на тарілку,

К Еолу мчалась як оса...» [4, с. 86].

Так і в житті, на превеликий жаль, у багатьох випадках, твоє життя вирішує той фактор, кому ти не сподобався. Люди, які мають владу, щоб покращити твоє життя, які є «богами» в життєтворенні і благоустрою народу, забувають про свої обов'язки та задовольняють лише свою пихатість.

«Будь ласка, сватоньку-старуку!
Ізбий Енея з пантелику,
Тепер пливе на морі він.
Ти знаєш, він який суцїга,
Паливода і грлоріз;
По світ як іще побіга,

Чиїхсь багацько вилле сліз» [4, с. 121].

Так само і в танцювальній виставі, у третьому епізоді, під час морської подорожі Енея, Юнона прибігає до Нептуна з проханням розпочати велику бурю на морі, щоб потопити корабель Енея задля власної вигоди. Нептун прислухається до неї і розпочинає руйнівний шторм на морі [2].

«Богиня», яка має необмежену владу, своїм власним приниженням та жалістю, вирішує проблему, що може впливати на її особистість. Але простий народ, в даному випадку Еней, не далеко втік від божок, адже щоб вижити, теж віддає останнє.

«Еней кричить, що я Нептуну

Півкопи грошей в руку суну,

Аби на морі шторм утих» [4, с. 57].

Давши Нептунові хабаря, буря стихла. Нептун – владика морів, то ж і без хабаря міг вигнати вітри зі свого володіння, але ж він не альтруїст, краще зробити свої справи і «нагрітись» на цьому.

У хореографічній виставі «Енеїда», було відтворено ті ж самі події. У третьому епізоді, під час шаленої бурі на морі, задля того, щоб вижити, Еней кидає «купку грошей» Нептуну, аби той приборкав бурю, та відпустив корабель Енея [2].

На основі досвіду минулих століть, в геномі народу «заклався хробак хабарництва», хотіти бути індивідуальністю, але вчиняти як всі, в себе скалку не бачити в оці, а в сусіда з іншого кутка села колоду в оці розгледіти. Допоки українці не викоринять те зло, волі їм не бачити. Адже, воля це широке поняття, кожен її інтерпретує по-своєму. В часи кріпацтва, воля розумілась, як неналежність пану, в наш час, з розвитком інноваційних технологій, воля рахується в грошовому еквіваленті, в інформаційній доступності, в праві вибору своєї соціальної або статевої позиції і багато іншого. І лише одиниці досягають «волі людських вчинків», коли всі будуть вчиняти по совісті через співпереживання та любов до ближнього, лише тоді, прибуде воля у всіх її розуміннях та трактуваннях.

І хоча у літературному творі фінал досить жорстокий:

«З сим словом меч свій устромляє

В роззявлений рутульця рот

І тричі в рані повертає,

Щоб більше не було хлопот» [4, с. 88].

При постановці кінцевого епізоду бою Енея та Турна, коли Еней героїчно перемагає рутульця, постає питання вибору продовження: без відхилень жорстко вбити, чи все ж таки помилувати Турна, та просто прогнати з латинських земель. Еней, тримає шаблю біля його шиї, в останній момент його зупиняє Венера, та каже відпустити Турна. Головний герой прислуховується до неї та дозволяє Турнові втікти. Цим вчинком хотілося підкреслити величезне милосердя та доброту українського народу. Вміння дати другий шанс, вміння в момент коли влада в твоїх руках, все ж таки прислухатись до старших та помилувати [2].

На основі вищесказаного можна стверджувати, що І. Котляревський, яскраво та без перебільшень описав українську націю. Вказавши негативні риси: пияцтво, лїнь, гультьйство, що гальмує народ до самовдосконалення та саморозвитку. В статті детально описано риси характеру деяких героїв, що асоціюються не тільки з людськими якостями, а й відносяться до позитивних і негативних явищ суспільства. Наприклад хабарництво, воно існувало повсюди де це було можливо. Минуло багато років, та це явище процвітає й сьогодні. Але на противагу неетичним та цинічним рисам характеру подаються такі якості як відважність, громадський обов'язок, людяність, почуття дружби, патріотизм – не дивлячись на перешкоди, домагатися цілі, дружнелюбність та мужність, оптимізм, віра в краще, та не дивлячись на втрати та негатив, з посмішкою зустрічати день. Чітко описані вірування та традиції народу, народні ремесла, страви, що

притаманні лише українському народу, зброя доби козацтва та народні музичні інструменти.

Висновки і перспективи. Отож, за допомогою результатів даного дослідження можна виявити, що одним з засобів збереження національної ідентичності українців виступає популяризація провідних творів української літератури. Прикладом такої взаємодії є танцювальна вистава «Енеїда», у якій розкриваються національні риси українського народу та окреслюється образ України. Сюжетна основа дає можливість створю-

вати танцювальні вистави оснащені національним колоритом засобами українського народного танцю. Починаючи з XIX ст. і до сьогодення поема «Енеїда» являється яскравим прикладом української культури та відстоює інтереси [7, с. 84].

Перспективи розвитку українського танцювального мистецтва приведуть до збереження національної традиції України, розвитку української культури і проникнення в національну свідомість народу. Без традиції нема культури, без культури нема нації.

Список літератури:

1. Возняк М.С. Історія української літератури. Львів, 1992. 127 с.
2. Енеїда. Дипломна. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Cpy5fd4QnQY> (дата звернення: 20.11.2019).
3. Коментар до «Енеїди» Івана Котляревського та його історія. Київ, 1989, 117 с.
4. Котляревський І.П. Енеїда. Київ, 1989. 286 с.
5. Котляревський І.П. Твори. Київ, 1980 .
6. Степанишин Б.В. Українська література : Підруч. для 9 кл. Київ, 1993. 172 с.
7. Творчість Івана Котляревського в контексті сучасної філології : збірник наукових праць / відп. ред. А.А. Бурячок. Київ, 1990. 208 с.
8. Ноулс Е.В. Оксфордський словник цитат. Оксфорд, 1928. 2387 с.

References:

1. Wozniak, M.S. (1992). *Istoriya Ukrayinskoyi. Literatury* [History of Ukrainian. Literature]. Lviv, 127 p. (in Ukrainian)
2. Eneyida. Diplomna robota // YouTube: Website. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Cpy5fd4QnQY> (accessed: 20.11.2019).
3. Stavitsky, O.V. (com.); Basilevich O.A. (fig.) (1989). *Komentar do Eneyidy Ivana Kotlyarevskoho ta yoho istoriya*. [Commentary on Ivan Kotlyarevsky's "Aeneid" and its history]. Kyiv, 117 p. (in Ukrainian)
4. Kotlyarevsky, I.P. (1989). *Eneyida* [Aeneid]. Kyiv, 286 p. (in Ukrainian)
5. Kotlyarevsky, I.P. (1980). *Tvory* [Works]. Kyiv: Dnipro, 380 p. (in Ukrainian)
6. Stepanyshyn, B.V. (1993). *Ukrayinska literatura* [Ukrainian Literature]. Kyiv, 172 p. (in Ukrainian)
7. Buryachok, A.A. (ed.) (1990). *Tvorchist' Ivana Kotlyarevskoho v konteksti suchasnoi filologiyi* [Ivan Kotlyarevsky's Creativity in the Context of Modern Philology]. Kiev, 208 p. (in Ukrainian)
8. Knowles, E.V. (ed) (1928). *The Oxford Dictionary of Quotations*. Oxford, 2387 p.